

Vergilendirmeye Yönelik Hukuki Gelişmelerin Bireysel Emeklilik Sistemine Etkisi

The Impact of Legal Developments towards Taxation on Individual Pension System

Serkan ACUNER

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Ardeşen Meslek Yüksek Okulu,
Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Programı

Ali Sait ALBAYRAK

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi,
İşletme Bölümü, Sayısal Yöntemler Anabilim Dalı

Nisan 2018, Cilt 8, Sayı 1, Sayfa 119-144
April 2018, Volume 8, Issue 1, Page 119-144

P-ISSN: 2146-4839

E-ISSN: 2148-483X

2018-1

e-posta: sgd@sgk.gov.tr

Yazılar yayımlanmak üzere kabul edildiği takdirde, SGD elektronik ortamda tam metin olarak yayımlamak da dahil olmak üzere, tüm yayın haklarına sahip olacaktır. Yayımlanan yazılardaki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazı ve tablolardan kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

If the manuscripts are accepted to be published, the SGD has the possession of right of publication and the copyright of the manuscripts, included publishing the whole text in the digital area. Articles published in the journal represent solely the views of the authors.

Some parts of the articles and the tables can be cited by showing the source.

SGD

Sosyal Güvenlik Dergisi
Journal of Social Security

Cilt: 8 - Sayı: 1 - Yıl: 2018
Volume: 8 - Issue: 1 - Year: 2018

P-ISSN: 2146-4839
E-ISSN: 2148-483X

Sahibi / Owner of the Journal

Sosyal Güvenlik Kurumu Adına / *On behalf of the Social Security Institution*
Dr. Mehmet Selim BAĞLI
(Kurum Başkanı / *President of the Institution*)

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Responsible Publication Manager
Uğur KORKMAZ

Yayın Kurulu / Editorial Board

Cevdet CEYLAN
Eyüp Sabri DEMİRCİ
Erdoğan ÜVEDİ
Murat ASLAN
Faruk KAHVECİOĞLU

Editörler / Editors

Doç. Dr. Erdem CAM
Selda DEMİR

Yayın Türü: Uluslararası Süreli Yayın / *Type of Publication: Periodical*
Yayın Aralığı: 6 aylık / *Frequency of Publication: Twice a Year*
Dili: Türkçe ve İngilizce / **Language:** Turkish and English
Basım Tarihi/Press Date: 20/04/2018

Sosyal Güvenlik Dergisi (SGD),
TUBİTAK ULAKBİM-TR
EBSCO HOST -US
ECONBIZ - GE
INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL -PL
SCIENTIFIC INDEXING SERVICES - US
JOURNAL FACTOR
ASOS INDEX - TR
SOBIAD - TR
DERGİPARK - TR
tarafından indekslenmektedir.

© Tüm hakları saklıdır. Sosyal Güvenlik Dergisi'nde yer alan bilimsel çalışmaların bir kısmı ya da tamamı telif hakları saklı kalmak üzere eğitim, araştırma ve bilimsel amaçlarla çoğaltılabilir.

Tasarım / Design: PERSPEKTİF Matbacılık Tasarım Tic.Ltd.Şti. (0 312) 384 20 55 - Ankara
Basım Yeri / Printed by: PERSPEKTİF Matbacılık Tasarım Tic.Ltd.Şti. (0 312) 384 20 55 - Ankara

İletişim Bilgileri / Contact Information

Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı
Ziyabey Caddesi No: 6 Balgat / Ankara / TÜRKİYE
Tel / Phone: +90 312 207 88 91 - 207 87 70 • Faks / Fax: +90 207 78 19
Erişim: <http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/sgd/tr> • e-posta / e-mail: sgd@sgk.gov.tr

ULUSLARARASI DANIŐMA KURULU / INTERNATIONAL ADVISORY BOARD

Professor Yener ALTUNBAŐ
Bangor University - UK

Professor zay MEHMET
University of Carleton - CA

Asst. Prof. Sara HSU
State University of New York - USA

Professor Paul Leonard GALLINA
Bishop's University - CA

Professor Allan MOSCOVITCH
University of Carleton - CA

Asst. Prof. C. Rada Von ARNIM
University of Utah - USA

Professor Jacqueline S. ISMAEL
University of Calgary - CA

Professor Mark THOMPSON
University of British Columbia - CA

ULUSAL DANIŐMA KURULU / NATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ahmet Cevat ACAR
TBA

Prof. Dr. NrŐen CANIKLİOĐLU
Marmara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Sarper SÜZEK
Atılım Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. İsmail AĐIRBAŐ
Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Fevzi DEMİR
YaŐar Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Müjdat ŞAKAR
Marmara Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. rsan AKBULUT
TODAİE

Prof. Dr. A. Murat DEMİRCİOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi İİBF

Prof. Dr. Savaş TAŐKENT
İstanbul Teknik Üniversitesi
İŞletme Fakültesi

Prof. Dr. Levent AKIN
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Ömer EKMEKÇİ
İstanbul Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Ferda YERDELEN TATOĞLU
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. Yusuf ALPER
Uludağ Üniversitesi İİBF

Prof. Dr. E. Murat ENGİN
Galatasaray Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Sabri TEKİR
İzmir Üniversitesi İİBF

Prof. Dr. Faruk ANDAÇ
ÇaĐ Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Őukran ERTÜRK
Dokuz Eylül Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Türker TOPALHAN
Gazi Üniversitesi İİBF

Prof. Dr. Kadir ARICI
Gazi Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Afsun Ezel ESATOĞLU
Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Aziz Can TUNCAY
BahçeŐehir Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Onur Ender ASLAN
TODAİE

Prof. Dr. Ali GÜZEL
Kadir Has Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. M. Fatih UŐAN
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Berrin Ceylan ATAMAN
AltınbaŐ Üniversitesi
İkt. İdr. ve Sos. Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Alpay HEKİMLER
Namık Kemal Üniversitesi İİBF

Doç. Dr. Gaye BAYCIK
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Hayriye ATİK
Erciyes Üniversitesi İİBF

Prof. Dr. OĐuz KARADENİZ
Pamukkale Üniversitesi İİBF

Doç. Dr. Hediye ERGİN
Marmara Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. Zakir AVŐAR
Gazi Üniversitesi
İletifim Fakültesi

Prof. Dr. Trksel KAYA BENGŐHIR
TODAİE

Doç. Dr. Emel İSLAMOĐLU
Sakarya Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Prof. Dr. Ufuk AYDIN
Anadolu Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. AŐkın KESER
Uludağ Üniversitesi İİBF

Doç. Dr. Saim OCAK
Marmara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Remzi AYGÜN
Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi

Prof. Dr. Cem KILIÇ
TOBB ET İİBF

Doç. Dr. Ercüment ÖZKARACA
Marmara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Abdurrahman AYHAN
MuĐla Sıtkı Koçman Üniversitesi
İİBF

Prof. Dr. Ali Rıza OKUR
İstanbul Sabahattin Zaim
niversitesi Hukuk Fakültesi

Doç. Dr. Mehmet TOP
Hacettepe Üniversitesi İİBF

Prof. Dr. Serpil AYTAÇ
Uludağ Üniversitesi İİBF

Prof. Dr. Serdar SAYAN
TOBB ET İİBF

Doç. Dr. Gülbiye YENİMAHALLELİ
Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Mehmet BARCA
Ankara Sosyal Bilimler
niversitesi SBF

Prof. Dr. Ali Nazım SZER
YaŐar Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Doç. Dr. Sinem YILDIRIMALP
Sakarya Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Prof. Dr. Süleyman BAŐTERZİ
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

14. SAYIDA HAKEMLİK YAPAN AKADEMİSYENLERİN LİSTESİ/ REFEREE LIST FOR THIS ISSUE

Prof. Dr. Yusuf ALPER
Uludağ Üniversitesi
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Murat ATAN
Gazi Üniversitesi
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Bülent BAYAT
Gazi Üniversitesi
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Afsun Ezel ESATOĞLU
Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Şenay GÖKBAYRAK
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Banu UÇKAN HEKİMLER
Anadolu Üniversitesi
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. İlknur KILKIŞ
Uludağ Üniversitesi
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Birgül PİYAL
Ankara Üniversitesi
Tıp Fakültesi

Prof. Dr. Müjdat ŞAKAR
Marmara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Metin PİŞKİN
Ankara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Ferda YERDELEN TATOĞLU
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Doç. Dr. Erdem CAM
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve
Araştırma Merkezi

Doç. Dr. Mehmet Ali ERYURT
Hacettepe Üniversitesi
Nüfus Etütleri Enstitüsü

Doç. Dr. Derya HASTA
Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi

Doç. Dr. Fuat MAN
Sakarya Üniversitesi
İşletme Fakültesi

Doç. Dr. Fatih SARAÇOĞLU
Gazi Üniversitesi
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Gökhan OSMANOĞLU
Ankara Etilik Hastane Sağlık Hizmetleri A.Ş.

Doç. Dr. Hasan ÖRKÇÜ
Gazi Üniversitesi
Fen Fakültesi

Doç. Dr. Ercüment ÖZKARACA
Marmara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Doç. Dr. Gülbiye YENİMAHALLELİ
Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Doç. Dr. Fatih YILMAZ
Yıldız Teknik Üniversitesi
Makine Fakültesi

Doç. Dr. Funda YURDAKUL
Gazi Üniversitesi
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Leyla İŞBİLEN YÜCEL
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

14. SAYI DEĞERLENDİRME İSTATİSTİKLERİ / EVALUATION STATISTICS FOR THIS ISSUE

Toplam gelen makale başvurusu	28
Yayına kabul edilen makale sayısı	11
Hakem süreci devam eden makale sayısı	6
Red edilen makale sayısı	3
Ön inceleme aşamasında red edilen makale sayısı	8
Makale kabul oranı	%39

Vergilendirmeye Yönelik Hukuki Gelişmelerin Bireysel Emeklilik Sistemine Etkisi

The Impact of Legal Developments towards Taxation on Individual Pension System

Serkan ACUNER*
Ali Sait ALBAYRAK**

ÖZ

Türk ekonomisi için önemli bir tasarruf aracı olan bireysel emeklilik sistemi aynı zamanda yaşlılık riskine karşı toplumun her kesimine ek güvence garantisi sağlamaktadır. Türkiye’de uygulandığı 2003 yılından itibaren hukuki ve ekonomik anlamda gelişen bir trende sahip bu sistem, çeşitli değişikliklerle son dönemde kamu çalışanları ile özel sektör çalışanları için kısmen zorunlu hale getirilmiştir. Otomatik katılım adıyla günümüzde uygulanmaya devam edecek olan sistem, uygulandığı günden bugüne yapısal sorunlar ve buna bağlı kırımlar yaşamıştır. Sistem, 2012 yılı öncesinde vergilemede adalet ve eşitlik ilkelerine aykırılık ile mükerrer vergilendirme sorunlarıyla yüz yüze kalmış, sorun yargıya taşınmış, yargı kararları ise katılımcılar lehine sonuçlanmıştır. Bu gelişmeyi takiben yasa koyucu sistemde köklü değişiklikler öngörmüştür. Bu çalışmanın amacı; Türk bireysel emeklilik sisteminde yıllar itibarıyla yaşanan önemli hukuki değişikliklere değinmek ve bu değişikliklerin sistem üzerinde yarattığı etkileri görmektir. Dolayısıyla çalışma, bireysel emeklilik sisteminin işlevliğini ve sistemde uygulanmış vergi indirim yöntemi ile halen uygulanmakta olan devlet katkılarının / sübvansiyonlarının etkinliğini görme açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmada, 2003 - 2016 dönemine ait veriler kullanılmıştır. Bu sayede sisteme ödenen katkı payları ve katılımcı sayısında yaşanan değişimler analiz edilmiştir. Çalışmada kullanılan veriler Emeklilik Gözetim Merkezi AŞ’den tedarik edilmiş ve SPSS istatistik programıyla analiz edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Bireysel emeklilik, vergi istisnası, devlet katkısı, devlet sübvansiyonu

Jel Kodları: G22, G28, H21, K34

ABSTRACT

Individual pension system which is a critical means of saving for Turkish economy provides collateral to every segment of society against the risk of elderliness. This system which has been developing in terms of legally and economically since 2003, the year it began to be implemented, has become mandatory after several alterations. Besides, the system which will continue to be implemented under the name of automatic participation has experienced structural problems and failures related to these problems. The system faced equality and fairness principles in taxation and double taxation problems before 2012 and the adjudication was resulted on behalf of the participants. After this development, the legislator projects radical changes in the system. The aim of this present study is to deal with the important legal alterations in Turkish individual pension system throughout the years and to point the effects of these alterations on the system. Accordingly, this study is important in terms of identifying the operability of individual pension system, besides tax incentive and state subvention. The data of between the years of 2003-2006 were used in this study. The contribution paid to the system and the alterations occurred in the number of the participants were determined through descriptive statistics, variance and regression analyses which were realized through SPSS program.

Keywords: Individual pension, tax exemption, state contribution, state subsidy

Jel Codes: G22, G28, H21, K34

Önerilen atıf şekli: Acuner, S. & Albayrak, A. S. (2018). Vergilendirmeye Yönelik Hukuki Gelişmelerin Bireysel Emeklilik Sistemine Etkisi. *Sosyal Güvenlik Dergisi (Journal of Social Security)*,8(1). 119-144

* Öğr. Gör. Dr. (Sorumlu Yazar), Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Ardeşen Meslek Yüksek Okulu, Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Programı, serkan.acuner@erdogan.edu.tr.

** Prof. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Sayısal Yöntemler Anabilim Dalı, alisait.albayrak@erdogan.edu.tr.

GİRİŞ

Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi 2003 yılında gönüllülük esasına göre uygulama alanı bulmuştur. Katılımcılar bütçelerine uygun, diledikleri tutarlarda katkı payını sistemde tasarruf etmekte, tasarruf edilen tutarlar katılımcılara ait bireysel emeklilik hesaplarında birikmekte ve yatırıma yönlendirilmektedir. İlk haliyle katılımın gönüllü olduğu uygulama ile birlikte günümüzde de uygulanan zorunlu sistemden emekli olmak ya da ayrılmak katılımcıların isteğine bırakılmıştır. Ancak sistemin ilk uygulandığı yıllarda, istenen fon hacmi yakalanamamıştır. Çünkü sistem; vergilemede adalet ve eşitlik ilkelerine aykırılık taşımış ve mükerrer vergilendirme problemleri ile yüz yüze kalmıştır. 2012 yılı öncesinde sisteme katkı payı ödeyen gelir vergisi mükellefleri, ödedikleri katkı paylarını vergi sonrası gelirlerinden ödemekte ve ödedikleri katkı paylarını gayri safi gelirlerinden indirmektedirler. Ancak mükellef olmayanlar yine katkı paylarını vergi sonrası gelirlerinden öderken, ödedikleri katkı payları bir yük olarak üzerlerinde kalmaktaydı. Bu husus vergilemede hem adalet hem de eşitlik ilkesini zedelemekteydi. Dahası; mükellef olmayanların ödedikleri katkı payları sistemden geri çekildiği anda tekrar vergilendirilip bir de çifte vergilendirme sorununun yaşanmasına neden oluyordu. Bu sorunları çözmek amacıyla 2012 yılında yürürlüğe giren 6327 sayılı Kanun ardından sisteme katılan katılımcı sayısında ve ödenen katkı payı tutarlarında artışlar gözlenmiştir. Sistemde öngörülen son değişiklik 2016 yılında yasalaşmış ve zorunlu bireysel emeklilik sistemi 6740 sayılı Kanunla 1 Ocak 2017’den itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Sistemde yaşanan bu üç önemli değişiklik sistemin genişleyerek büyümesine neden olmuştur. Buna karşı sorunlarla yüz yüze kalındığı 2007-2011 yılları arasında sisteme katılanların sayısında ve ödedikleri katkı paylarında sayısal kırılmalar yaşanmıştır. Bu çalışmada bireysel emeklilik sistemi ile sistemdeki kırılmalara, kırılma nedenlerine ayrıca; 2012 yılı öncesinde uygulanan vergi indirim yöntemi ile 2012 yılı sonrasında uygulanan devlet katkı modelinin etkinliği, Emeklilik Gözetim Merkezi AŞ’den tedarik edilen veriler kullanılarak analiz edilecektir.

I- TÜRKİYE’DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

80’li yıllarda dünya ekonomilerinin yaşadığı olumsuzluklar, sosyal devlet anlayışını önemli derecede etkilemiş, bütçe üzerinde artan sosyal güvenlik yükünün hafifletilmesi amacıyla reform süreci ve çeşitli alternatif arayışları başlamıştır (İTO, 2006: 35). Güney Amerika ülkeleri, özellikle ilk kez Şili, kamu destekli sosyal güvenlik politikalarından uzaklaşıp yaşlılık riskine karşı

korunmak amacıyla çalışanların birinci derecede sorumlu olacağı (İzgi, 2004: 44) zorunlu bireysel emeklilik sistemini uygulamaya başlamıştır. Buradan pek çok ülkeye yayılan bu akım Türkiye’de 4632 sayılı Kanun’un (Bireysel Emeklilik Tasarruf Yatırım Sistemi Kanunu -BETYSK) yürürlüğe girmesi ardından gönüllü, 6740 sayılı Kanun ile de zorunlu olarak uygulanmaya başlanmıştır. Katılımcılar; bireysel emeklilik sistemine (BES), bireysel emeklilik şirketiyle (şirketle) akdedilen emeklilik sözleşmesi ardından kendi adlarına açılan hesaplara katkı payı ödemek suretiyle katılmaktadırlar (Erol ve Yıldırım, 2004: 267). 6740 sayılı Kanun ardından 2017 yılında yayımlanan alt düzenlemeler ile bireysel emeklilik sözleşme türleri yeniden düzenlenmiştir. Buna göre katılımcılar; şirket ile bireysel emeklilik sözleşmesi, emeklilik gelir sözleşmesi yahut gruba bağlı emeklilik sözleşmelerinden (işveren grup emeklilik sözleşmesi, zorunlu bireysel emeklilik sözleşmesi, gruba bağlı bireysel emeklilik sözleşmesi ve sponsor kuruluş emeklilik sözleşmesinden) birini imzalamak suretiyle sisteme katılabilirler. Sisteme aktarılan katkı payları, şirket tarafından sunulan fonlar aracılığıyla sermaye piyasalarında değerlendirilmektedir. Şirket katılımcılarına en az üç fon kurmak ve sunmak zorundadır (BEYTSK, md. 17/Değişik 3; BEFY, md. 11/1). Elde edilen yatırım gelirleri katılımcıların hesaplarında izlenmektedir (Sarıaslan, 2014: 25-26). Sisteme katılanlar istedikleri her an sistemden ayrılacakları gibi emeklilik hakkına ya da daha sonraki bir zamana kadar sisteme katkı payı ödemeye devam edebilirler (Sarıaslan, 2014: 31-32).

Sisteme katkı payı ödeyenler devlet katkı tutarlarıyla desteklenmektedir. İşveren haricindeki her katılımcı ödediği katkı payının % 25’i oranında devlet katkısı hak etmektedir (BETYSK, md. Ek 1/1). Hak edilen devlet katkıları katılımcının devlet katkı hesabında birikmekte, katılımcının ödediği katkı payları gibi yatırıma yönlendirilmektedir (BETYSK, md. Ek 1/1). BETYSK Ek md. 1/1 ile devletçe ödenen katkı payına bir üst sınır getirilmiştir. Ödenecek katkı payının üst sınırı; bir takvim dönemi için (BESDKHY, md. 5/1), ilgili takvim yılında belirlenen yıllık toplam brüt asgari ücret tutarıdır (BETYSK, md. Ek 1/1; BESDKHY, md. 5/1). Bu tutar 2017 yılı için 21.330,00 ₺’dir (2018 yılı için $2.029,00 \text{ ₺} \times 12 = 24,354.00 \text{ ₺}$). O halde katılımcılar yıllık toplam brüt asgari ücret tutarında katkı payını sisteme aktardıklarında, 2017 yılı için 5.332,50 ₺ tutarındaki devlet katkı payını hak edeceklerdir (2018 yılı için bu tutar 6.088,50 ₺’dir). Sisteme aktarılan katkı payının tamamı ancak emeklilik, vefat ya da malullük halinde katılımcıya geri ödenir. Bunun dışında sistemden ayrılanlar devlet katkı paylarının ancak belirli oranlarına hak kazanır. En az 3 yıl, 6 yıl ve 10 yıl sistemde kalanlar sırasıyla devlet katkı tutarının % 15’i, %

35'i ve % 60'ına hak kazanmaktadır.

Emeklilik, en az 10 yıl katkı payı ödeme ve 56 yaşını doldurma şartlarına bağlanmıştır (BETYSK, md. 6). Sistemden emekli olanlar için üç seçimlik hak tanınmıştır: toplu çekim, yıllık gelir sigortası satın alma ve programlı geri ödemedir (BETYSK, md. 6).

A- Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Vergilendirilmesi

BES kapsamında pek çok paydaş sisteme yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır. Sistemde; şirketler, şirketlerin sahibi olduğu bireysel emeklilik fonları (fon), fonları yöneten fon portföy yöneticileri, bireysel emeklilik aracıları (aracı), katılımcılar ve son olarak düzenleyici ve denetleyici konumunda olan kamu otoritesi yer almaktadır. Sistemdeki konumları itibariyle bireysel emeklilik şirketleri ile emeklilik fonlarının Kurumlar Vergisi Kanunu (KVK) karşısındaki durumu yanında katılımcıların sistemden ayrılma ya da emeklilik halinde Gelir Vergisi Kanunu (GVK) karşısındaki durumlarının açıklanması önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra bireysel emeklilik aracıları ile fon portföy yöneticilerinin vergi kanunları karşısındaki durumu ayrıca ele alınmalıdır. Yukarıda ifade edilen hususlar aşağıda başlıklar halinde açıklanmıştır.

1- Bireysel Emeklilik Şirketleri İle Emeklilik Fonlarının Vergi Kanunları Karşısındaki Durumu

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de sigortacılık gibi kilit öneme sahip olan özellikle sermaye gerektiren faaliyet alanlarında, anonim tipte şirketleşmeye gidilmektedir (Acuner, 2017c: 94; Bahtiyar, 2014: 131). Buna bağlı olarak bireysel emeklilik mevzuatında da hükmedildiği üzere bireysel emeklilik şirketleri anonim şirket ticaret unvanı altında kurulurlar (BETYSK, md. 8/4-a). Bireysel emeklilik şirketleri KVK md. 2’ye göre kurumlar vergisi mükellefidir ve KVK’nin genel hükümlerine tabidir. Dolayısıyla bireysel emeklilik şirketleri, Türkiye’de tüm gelir unsurlarından elde ettikleri gelirlerden ötürü kurumlar vergisine tabidir (Acuner, 2017b: 281) Bu şirketler çeşitli adlar altında; giriş aidatı, yönetim gider kesintisi, fon toplam gider kesintisi ve performans kesintisi vb. gelirleri elde ederler. Bu gelirlerin toplamı gayri safi gelir hükmünde olup kanunen indirilen gider ve indirimler ardından ulaşılan safi gelir bireysel emeklilik şirketlerinin matrahını oluşturmaktadır (Bkz: KVK, md. 6; GVK, md. 37/4; Vergi Usul Kanunu- VUK- md. 176, md. 177/1-5). Bireysel emeklilik şirketince tespit edilen matrah beyan üzerine tarh olunur (KVK md. 14/1 ve md. 24/1). Şirket yıllık beyannamesini hesap dönemini takip eden dördüncü ayın birinci gününden yirmi beşinci günü akşamına kadar bağlı

olduğu vergi dairesine verir (KVK md. 14/3). Daha açık bir ifadeyle normal hesap dönemine sahip bir şirket 1-25 Nisan tarihleri arasında beyanda bulunmak zorundadır (KVK md. 16/1. Kurumlar vergisi oranı % 22'dir (KVK, Geçici md. 10). Bireysel emeklilik şirketleri; adına tarh olunan vergiyi, beyannamenin verildiği ayın son günü akşamına yani Nisan ayı son gününe kadar öder (KVK md. 21/ 1).

Diğer taraftan Gider Vergileri Kanunu (GidVK) md. 29/1-(i)'ye göre şirketlerin akdettikleri emeklilik sözleşmeleri nedeniyle sözleşme ya da poliçe üzerinden aldığı değerler banka ve sigorta muameleleri vergisinden (BSMV'den) müstesnadır. Benzer şekilde Damga Vergisi Kanunu md. 9'a göre tarafı oldukları sözleşmeler nedeniyle şirketler üzerine damga vergisi mükellefiyeti tesis edilmediği gibi damga vergisinden sorumlu da tutulmazlar (DVK, Ek Liste 2/V-21 ve IV-5). Başka bir ifade ile şirketlerin katılımcılarla akdettikleri sözleşmeler damga vergisinden müstesnadır.

Bireysel emeklilik yatırım fonları, Sermaye Piyasası Kurulu'nun (SPK'nin) düzenleme ve denetimine tabidir. Dolayısıyla bireysel emeklilik fonları KVK md. 2'ye göre kurumlar vergisi mükellefidir. Ancak KVK md. 5/1-d'ye göre; emeklilik yatırım fonlarının kazançları vergiden müstesnadır. KVK'de yer alan ve emeklilik fonlarına yönelik başka bir düzenleme md. 15/3'de yer almaktadır. Mezkûr maddenin bu fıkrası; *“Emeklilik yatırım fonlarının kazançları hariç olmak üzere, Kanununun 5 inci maddesinin birinci fıkrasının (d) bendinde yazılı kazançlardan, dağıtılsın veya dağıtılmasın, kurum bünyesinde % 15 oranında vergi kesintisi yapılır”* şeklindedir. Bu hükmü; emeklilik yatırım fonlarının kazançlarının kaynakta vergi tevkifatına tabi tutulamayacağı şeklinde yorumlamak gerekir. Dolayısıyla KVK md. 5/1-d bendinin 5 numaralı alt bendinde ve md. 15/3'de yer alan hükümler bir arada değerlendirildiğinde, bireysel emeklilik fonlarının kurumlar vergisinden müstesna birer yatırım fonu olduğu sonucuna varılır. Bu müstesna hal tam bir istisna halidir. Emeklilik şirketleri gibi fonlarda GidVK'ya göre BSMV'den müstesnadır (GidVK, md. 29/1-t).

2- Bireysel Emeklilik Araçları ile Fon Portföy Yöneticilerinin Vergi Kanunları Karşısındaki Durumu

Aracılık ve fon portföy yöneticilik mesleği bağlılık esasına göre farklı şekillerde icra edilebilir. Araçlar ya da fon portföy yöneticileri emeklilik şirketlerine bağlı ve tabi olarak çalışabileceği gibi, iş görme borcu doğuran bir sözleşme ile bağımsız olarak da çalışmalarını yapabilir. Aracılık mesleği için

başka bir çalışma şekli acentelik sözleşmesi ile hizmetin ifa edilebilirliğidir. Her iki meslek erbabı hizmetini şirkete bağlı ve tabi, şirketin emir ve talimatlarına bağlı olarak ifa edildiğinde elde edilen kazanç gelirin yedi unsurundan biri olan ücrete karşılık gelmektedir ve Gelir Vergisi Kanunu'nun (GVK'nin) genel hükümlerine göre kaynakta vergilendirilir. GVK md. 94/1-1'e göre; vergi sorumlusu sıfatıyla işveren, her ay çalışanına ödediği ve bordro ile tevsik ettiği ücret üzerinden % 15 oranındaki vergiyi kaynakta kesmek ve muhtasar beyanname ile beyan etmekle ödevlidir (Bkz: GVK, md. 98/1 ve md. 119/1).

Aracılık faaliyeti bir acentecilik sözleşmesi ile ifa edildiğinde elde edilen gelir ticari kazanç kabul edilmektedir. Acentenin şahıs ya da bir sermaye şirketi şeklinde örgütlenmesi hallerinde aracılar ya gelir vergisi ya da kurumlar vergisi mükellefi olabilir ve genel hükümlere göre vergilendirilir. Kurumlar vergisi mükelleflerinin tabi olduğu esaslar bireysel emeklilik şirketlerinin vergilendirilmesi başlığı altında verilmiştir. Acentenin gelir vergisi mükellefi olması halinde tespit ettikleri safi gelirlerini, yıllık beyanname ile hesap dönemini takip eden üçüncü ayın 1 ile 25'i arasında bağlı olunan vergi idaresine beyan edecektir. Vergi; safi kazanç üzerine GVK md. 103'de yer alan tarife uygulanarak hesaplanır (GVK, md. 104). Hesaplanan vergi iki eşit taksitte, Mart ve Temmuz aylarında ödenir (GVK, md. 117/2) (Bkz: GVK, md. 31, md 37-51, md. 83, md. 84, md. 103-104; VUK md. 176 ve md. 177).

Diğer taraftan fon portföy yöneticilerinin şirketlerden ya da fonlardan bağımsız olarak bir sözleşme ile faaliyet görmeleri sonucunda elde edecekleri kazançlar serbest meslek kazancı kabul edilecektir. Hem aracılar hem de portföy yöneticileri GVK'nin genel hükümlerine tabidir. Yukarıda da ifade edildiği şekilde portföy yöneticileri tespit ettikleri safi gelirlerini, yıllık beyanname ile hesap dönemini takip eden üçüncü ayın 1 ile 25'i arasında bağlı olunan vergi idaresine beyan edecektir. Vergi; safi kazanç üzerine GVK md. 103'de yer alan tarife uygulanarak hesaplanır (GVK, md. 104). Hesaplanan vergi iki eşit taksitte, Mart ve Temmuz aylarında ödenir (GVK, md. 117/2).

Aracılar aracılık yaptıkları sözleşmelerden ötürü lehlerine aldıkları komisyon vb. gelirlerinden dolayı BSMV'ye tabidir. Katma Değer Vergisi Kanunu md. 17'nin "*diğer istisnalar*" başlıklı dördüncü fıkrasına göre, BSMV "*...kapsamına giren işlemler ve sigorta aracılarının sigorta şirketlerine yaptığı sigorta muamelelerine ilişkin işlemler...*" katma değer vergisinden (KDV'den) istisnadır. Görüldüğü üzere aracılardan ifa ettikleri hizmetler KDV'den istisnadır.

3- Bireysel Emeklilik Sistemine Katılanların Vergi Kanunları Karşısındaki Durumu

Şirketle sözleşme akdeden katılımcılar sisteme katkı payı ödemeyi taahhüt ederler. Ödedikleri katkı paylarının vergi kanunları karşısındaki durumu önem arz etmektedir. Katılımcılar yanında sisteme, ticari kazanç sahibi işverenlerin de katkı payı ödeyebileceği emeklilik sözleşmeleri akdedilebilir. Bu durumda işverenlerin çalışanları adına sisteme ödedikleri katkı paylarının vergi kanunları karşısındaki durumu ayrıca ele alınmalıdır.

Sisteme katılımcı ve/veya çalışanı adına katkı payı ödeyen ticari kazanç sahibi işverenler, ödedikleri katkı paylarını gayrisafi gelirden indirme hakkına sahiptir. İndirime konu edilecek katkı paylarının toplamının, aylık olarak ödemenin yapıldığı ayda elde edilen ücretin %15'ini aşmasına izin verilmemiştir. Bu hükümde getirilen yıllık sınır ise, brüt asgari ücretin yıllık tutarıdır (2017 yılı için 21.330,00 ₺ ve 2018 yılı için 24.354,00 ₺) (GVK, md. 40/1-9). Ayrıca üst sınırın hesaplanmasına ilişkin GVK md. 63/1-(3) ve md. 89/1-(1) hükümleri topyekûn dikkate alınmalıdır. GVK md. 63/1-(3)'de; Türkiye merkezli bir emeklilik şirketinden akdedilen hayat sigorta poliçesi için ücretlinin kendisi adına, eşi ve de çocukları adına ödedikleri primlerin % 50'si, şahıs sigorta poliçeleri için ödenen primlerin tamamı ödendiği ayda elde edilen ücretin % 15'ini ve yıllık olarak asgari ücretin yıllık tutarını aşmamak kaydıyla indirim konusu yapılabileceği düzenlenmiştir. GVK md. 63/1-(3)'e paralel düzenleme yıllık gayrisafi gelirden indirilecek diğer gelirler başlıklı GVK md. 89/1'de yer almaktadır. Bu maddenin özü; işverenin ücretli adına bireysel emeklilik sistemine ödediği katkı payı ile ücretlinin GVK md. 63/1-(3)'e göre ödediği primlerin yıllık olarak dikkate alınacağı, beyan edilen gelirin % 15'ini ve asgari ücretin yıllık tutarını aşmaması, prim tutarlarının gelirin elde edildiği yılda ödenmiş olması ve ücret geliri elde edenlerin ücretlerinin safi tutarının hesaplanması sırasında ayrıca indirilmemiş bulunması şart koşulmuştur.

Sisteme katkı payı ödeyen katılımcılar katkı paylarını vergi sonrası gelirlerinden ödemektedirler. Yani sisteme katkı paylarının aktarılması hiç bir şekilde vergilendirilmemektedir. Sistemden (terk, ölüm, malullük ya da emeklilik gibi hallerle) ayrılma halinde katkı paylarının ayrıca devlet katkı tutarlarının yatırıma yönlendirilmesinden elde edilen yatırım gelirleri (GVK, md. 75/1-16'ya göre) menkul sermaye iradı kabul edilerek kaynakta tevkifata tabi tutulmaktadır. Menkul sermaye iradı; ticari, zirai ya da serbest meslek faaliyeti dışında nakdi sermaye ya da para ile temsil eden değerlerden ibaret olan sermayenin yatırıma yönlendirilmesinden elde edilen kâr payı, faiz vb.

iratlar şeklinde tanımlanmaktadır (GVK, md. 75/1). Tanımdan ortaya çıkan önemli iki özelliğten biri; para, hisse senedi ve tahvil gibi değerlerden sağlanan gelirin menkul sermaye iradı sayılması için bunların ticari, zirai ve serbest meslek faaliyeti dışında elde edilmesinin gerektiğidir (Pehlivan, 2017: 225). Diğer özellik ise; sermayenin getirisinin menkul sermaye olduğu bu da tanımda irat şeklinde ifade edilmiştir. GVK md. 1 ile gelir, gerçek kişinin bir takvim döneminde elde ettiği kazanç ve irat tutarı şeklinde tanımlanmış, gelirin unsurları GVK md. 2’de sıralanmıştır. Bireysel emeklilik sistemine aktarılan katkı payları, sermayeyi teşkil eden bir unsur olmakla birlikte, biriken sermayenin yatırıma yönlendirilmesinden elde edilen irat tutarları GVK’ye göre menkul sermaye iradı (başka bir ifade ile irat tutarı) olarak kabul edilmektedir.

Emeklilik şirketleri, GVK md. 94/1-16’nın (a), (b) ve (c) alt bentlerine göre ayrılma sürelerine ve şekline bağlı olarak katılımcılar tarafından elde edilen menkul sermaye iratları üzerinden % 5’den % 15’e varan oranlarda kesinti yapmakla sorumlu tutulmuştur. GVK md. 94/1-16’nın (a), (b) ve (c) alt bentlerine göre; şirket,

1. BES’den emekli olanlar ile vefat, maluliyet ya da diğer zorunlu nedenlerden ötürü sistemden ayrılanlara yapılan ödemelerin yatırım gelirleri üzerinden % 5,
2. BES’den on yıldan az süreyle katkı payı ödeyerek sistemden ayrılanlara yapılan ödemelerin yatırım gelirleri üzerinden % 15,
3. BES’den on yıldan fazla süreyle katkı payı ödeyerek sistemden emekli olmaksızın ayrılanlara yapılan ödemelerin yatırım gelirleri üzerinden % 10 oranında vergi tevkifatı yapmak zorundadır.

GVK md. 86’da yıllık beyanın gerekmediği haller sıralanmıştır. Buna göre; tam mükelleflerin BES’den elde ettikleri irat tutarları (mezkûr kanunda yer alan ibare ile “kazanç ve iratların istisna hadleri içinde kalan kısmı”) yıllık beyana dâhil edilmeyecektir (GVK, md. 86/1-1-b). Bu durumda vergi tevkifatı nihai vergilendirme olacak (Aydın ve Kaplan, 2014: 105), katılımcılar bu gelirler için ayrıca beyanda bulunmayacaktır. Ancak; yukarıda parantez içinde verilen kanun hükmü yorumlandığında, istisna hadlerini aşan gelirlerin yıllık beyana tabi olacağı anlaşılmaktadır. O halde; yıllık beyana tabi mükelleflerin sistemden hak ettikleri ve beyan sınırını aşan menkul sermaye iratlarını yıllık beyanlarına dâhil etmeleri gerekecektir.

Diğer taraftan BES’e katkı payı ödeyen katılımcılar hesabına devlet katkısı aktarıldığına daha önce değinilmişti. Aktarılan devlet katkılarının hak edilen

kısımları ivazsız intikal niteliğindedir. Dolayısıyla devlet katkıları veraset ve intikal vergisinin (VİV'in) konusunu oluşturmaktadır. Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu (VİVK) md. 4/1'in (o) bendinde hükmedildiği üzere; BETYSK "*...kapsamında bireysel emeklilik hesabına yapılan devlet katkılarının hak kazanılan kısımları...*" vergiden istisna edilmiştir.

Bir başka husus; katılımcının ölümü halinde sistemden lehtarlara ya da kanuni mirasçılara yapılan ödemeler üzerinden açıklanmak durumundadır. Katılımcının ölümü halinde sistemden lehtarlara ya da kanuni mirasçılara yapılan ödemeler veraset ve intikal vergisine tabidir. Lehtara sistemden ödenen tutarlar ivazsız intikal niteliğinde olmakla birlikte, kanuni mirasçılara ödenen tutarlar ise veraset yoluyla edinilen ivazsız intikal niteliğinde olduğu kabul edilmektedir. Her iki durumda da; sistemden ödenecek tutarlar içindeki yatırım gelirleri önce menkul sermaye iradı kabul edilecek ve emeklilik şirketince tevkifata tabi tutulacak daha sonra hak sahiplerinin (yani lehtar ya da kanuni mirasçıların) eline geçen tutarlar VİV'in matrahını oluşturacak ve genel hükümlere göre vergilendirilecektir. Beyan üzerine tarh olunan VİV'in mükellefleri, kanunen kabul edilen giderleri (VİVK, md. 12) indirmeleri ardından matrahlarına ulaşacaklardır. Ayrıca VİVK'de intikalın şekline göre vergi istisnası uygulanmaktadır. İvazsız intikallerde vergiden müstesna kılınan kısım 2018 yılı için 4.656,00 ₺'dir (49 Seri No'lu Veraset ve İntikal Vergisi Genel Tebliği, R.G. 29.12.2017/30285-M) (VİVK, md. 4/1-d). Bunun yanı sıra, VİVK'nin 10'uncu maddesinde belirlenen "*...menkul ve gayrimenkul mallardan evlatlıklar da dâhil olmak üzere...*" çocukların ve torunların dâhil olduğu alt soy "*...ve eşten her birine isabet eden miras hisselerinin...*" 2018 yılı için 202.154,00 ₺'si, çocukların ve torunların dâhil olduğu alt soyun "*...bulunmaması halinde eşe isabet eden miras hissesinin...*" 2018 yılı için 404.556,00 ₺'si vergiden müstesnadır (VİVK, md. 4/1-b). Mükellefler beyanlarını murisin yerleşim yeri vergi idaresine, ölüm tarihini takip eden 4 ay içerisinde vermek zorundadır (VİVK, md. 6/a ve 9/1-1-a). İvazsız şekilde lehtara intikal eden tutarlar için beyanname tasarrufla bulunan şahsın ikametinin bulunduğu yer vergi idaresine 1 ay içinde verilmesi gerekmektedir (VİVK, md. 6/a ve 9/1-2). Veraset ve intikal vergisinde iki aşamalı tarhiyat söz konusudur (VİVK, md. 12). Vergi, VİVK md. 16'da yer alan iki elemanlı artan oranlı tarifeye göre hesaplanır. Tarifenin bir elemanında ivazsız intikallere yönelik artan oranlar, diğer elemanında veraset yoluyla intikallere yönelik artan oranlar yer almaktadır. Vergi üç yıl ve 6 eşit taksitte ödenir. Ödemeler her yıl Mayıs ve Kasım aylarında gerçekleşir. VİVK md. 17'ye göre; bireysel emeklilik şirketleri, bu kapsamda yapılacak ödemelerin gerçekleşeceği sırada

lehtar ya da mirasçılardan verginin ödenmiş olduğuna yönelik belge talep eder. Verginin ödenmediği hallerde, vergi sorumlusu sıfatıyla bireysel emeklilik şirketleri, vergisi ödenmemiş olan veraset yoluyla intikaller (yani katılımcının emeklilik sözleşmesi süresi içinde vefat etmesi gibi intikaller) üzerinden % 5, ivazsız intikaller (yani lehtara yapılacak ödemeler) üzerinden % 15 oranında VİV'ye karşılık olarak vergi kesintisi yapmak zorundadırlar (VİVK, md. 17/2). Kesinti sonrası kalan tutarlar lehtara ya da kanuni temsilciye ödenir (VİVK, md. 17/2). Bireysel emeklilik şirketleri, kestikleri vergiyi en geç bir hafta içinde buldukları yerin mal sandığına yatırmaya ve kesintiye ilişkin durumu bağlı buldukları vergi dairesine beyana mecburdurlar (VİVK, md. 17/2).

B- Bireysel Emeklilik Sisteminde Yaşanan Hukuki Gelişmeler

Bu başlık altında sistemde yaşanan iki hukuki gelişmeye bağlı olan önemli üç değişiklikten bahsedilecektir. Bunlardan ilki 2012 yılında yürürlüğe giren 6327 sayılı Kanun ile mümkün olmuştur. Bu noktada 6327 sayılı Kanun'un önemi, hem sigortacılık hem de bireysel emeklilik sisteminde meydana getirdiği değişikliklerde kendini hissettirmektedir (Erol, 2012: 17). Bu düzenleme ile 2012 yılı öncesinde sisteme katılanların ayrılmalarında yaşadıkları çifte vergilendirme sorununun çözümü amaçlanmıştır. Bunun sebebi bu soruna yönelik o dönemde yaşanan uyuşmazlıklar ve uyuşmazlıklar sonucunda verilen yargı kararlarıdır (Bir yargı kararı için bkz: Erdem, 2011: 69 - 76; Uğurlu, 2011: 73 - 78). Diğer taraftan, 6327 sayılı Kanun ile sisteme katılan vergi mükellefleri ve mükellef olmayanlar arasında doğan eşitsizliğin giderilmesi bir başka önemli değişiklik olarak göze çarpmaktadır. Bu süreci takiben yaşanan değişimin adı "*devlet katkı modeli*"dir. Bu çalışmada dikkate alınan diğer bir değişim ise 1 Ocak 2017 tarihi itibarıyla sistemin zorunlu hale getirilmesidir.

Türkiye'de BES ilk kez vergi teşvik uygulamalarıyla başlamıştır. Vergi mükellefi olan katılımcılar katkı paylarını vergi indiriminden yararlanmak suretiyle (Saraçoğlu, 2004: 159), vergi mükellefi olmayan katılımcılar ise, katkı paylarını herhangi bir vergi teşvikinden yararlanmaksızın sisteme aktarmaktaydılar. O dönemde vergi indirim hakkından yararlanan yani mükellef olup sisteme katılanların sayısı, toplam katılımcı sayısının sadece % 35'ini oluşturmaktaydı (Erdem, 2012: 207). Böylesi bir ortamda, vergi sonrası gelirlerinden katkı payı ödeyenlerin mükellef olmamaları halinde (yani ödenen katkı paylarının katılımcı üzerinde kaldığı bir durumda) katılımcılar arasında sistem eşitsizliğe neden olmakta ve eleştirilmekteydi (Aydın ve Kaplan, 2014: 102; Diliçik, 2012: 86; Dakın, 2011: 58; Şen, 2004: 103; Budak ve Sarı, 2011: 72; Oruç, 2013: 100; Arslan, 2011: 1). Bu durum şu şekilde

örneklenebilir. Vergiden muaf çiftçinin kaynakta kesinti yoluyla vergilendirildiği bir durumda, çiftçinin vergi sonrası gelirinden sisteme ödediği katkı payları üzerine yük kalacak, zaten beyana tabi geliri olmadığı için katkı paylarını gayrisafi gelirinden indirme hakkı olmayacaktır. Buna karşın bir ücretliyse sisteme ödediği katkı paylarını gayrisafi gelirinden indirebilecektir. Görüldüğü üzere her iki katılımcı arasında bir eşitsizlik doğacaktır.

O dönemde sisteme getirilen başka bir eleştiri ise; emeklilik hakkı elde edenlerin ya da sistemden bir süre sonra ayrılanların hak ettikleri ödeneklerin hukuki niteliği ile ilgiliydi. Sisteme aktarılan katkılar ve onların yatırım gelirleri topyekûn menkul sermaye iradı kabul edilerek kaynakta vergi tevkifatına tabi tutulmaktaydı (Diliçikık, 2012: 86; Erdem, 2011: 69, Türkdoğan ve Apak, 2011: 87; Saraçoğlu, 2004: 162). Böyle bir uygulamada çifte vergilendirme sorununun yaşanması kaçınılmazdı (Demirci, 2003: 14; Esen, 2011: 102; Türkdoğan ve Apak, 2011: 87; Çelenay, 2011: 1; Sarılı, 2011:1; Budak ve Sarı, 2011: 72; Şen, 2004: 103). Şöyle ki; sisteme vergi sonrası gelirden aktarılan katkı paylarının sistemden çekilmesi sırasında getiri tutarları ile birlikte vergiye tabi tutulması mükerrerliği doğurmaktaydı. Çünkü irat kabul edilecek tutarlar ancak, katkı paylarının ana kısımlarının yatırıma dönüştürülmesi sonucu elde edilen faiz, kâr payı vb. tutarlar olduğu düşünülürse, katkı paylarının ana kısımlarının vergilendirilmesi vergi üzerine vergi uygulamasına neden olmaktaydı. O halde çifte vergilemeye neden olmadan uygulanacak vergi rejiminde matrah, katkı paylarının yatırım gelirlerine isabet eden tutarları olmalıydı.

Bu sorunlar 2012 yılına kadar sistemin genişlemesini etkileyen en önemli etkenlerdir. Daha sonra bu husus yargıya taşınmış ve yargı kararları katılımcı lehine sonuçlanmıştır (30.01.2009 Tarihli İstanbul 3'üncü Vergi Mahkemesi, E.S.2007/782, K.S. 2009/398; 14.01.2010 Tarihli İstanbul 11'inci Vergi Mahkemesi, E.S. 2010/1013, K.S. 2010/2825; 24.01.2011 Tarihli Danıştay 4'üncü Dava Dairesi Kararı, E.S. 2009/8882, K.S. 2011/269).

Ardından 6327 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle vergi indirim yönteminden vazgeçilerek devlet katkı modeline geçilmiştir. Devlet katkı modeliyle; mükellef olsun ya da olmasın katılımcıların tamamına, ödedikleri katkı paylarının % 25'i oranında devlet katkısı (BETYSK, md. Ek 1) hesaplarına aktarılmış ve bu katkılar katkı payları gibi ayrı hesaplarda izlenmiş ve yatırıma yönlendirilmiştir. Vergi indirimi yönteminden vazgeçilmesi ile birlikte, katkı payları; tüm katılımcılar için vergi sonrası gelirden sisteme aktarılmıştır. Buna müteakip, sistemden emeklilik ya da ayrılık halinde anapara

tutarları vergi dışı bırakılarak sermaye gelirlerinin menkul sermaye iradı olduğunun kabul edilmesi ve gelir vergisine tabi tutulması yasalaşmıştır (GVK, md. 75/1-16).

6740 sayılı Kanunla zorunlu hale getirilen sisteme ilişkin vergilendirme rejiminde herhangi bir değişiklik öngörülmemiştir. Mevcut vergi rejimi korunmuştur. Sisteme aktarılan katkı paylarının (tasarrufların) emeklilik ardından sistemde kalmasına yönelik vergi kolaylığı uygulanması, yeni düzenlemeler arasında yer almıştır. Sisteme zorunlu dâhil edilen çalışanlar; 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun (SSGSSK) md. 4/1-(a) ve (c) bentleri kapsamında istihdam edilenler ile (ayrıca 18 Ocak 2017 tarihli 6770 sayılı Kanunla,) 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'na tabi olan “Bankalar, sigorta ve reasürans şirketleri, ticaret odaları, sanayi odaları, borsalar veya bunların teşkil ettikleri...” birliklere ait sandıklara tabi olanlardır. Zorunlu BES'e yönelik alt düzenlemelerle çalışanların sisteme otomatik olarak dâhil olacakları tarihler düzenlenmiştir. Tablo 1'de otomatik sisteme dâhil olacak çalışanların sisteme katılma tarihleri yer almaktadır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki; adı üstünde zorunlu olan sistem tam bir zorunluluk halini öngörmemektedir. Otomatik katılım yoluyla sisteme dâhil olan çalışanların ilk 2 ay ardından taleplerine binaen sistemden ayrılmaları mümkündür. Buradaki zorunluluk sisteme kayıttan (literatürdeki adıyla otomatik kayıttan) başka bir şey değildir.

Tablo 1. Otomatik Sisteme Katılacak Olan Çalışanların Sisteme Geçiş Tarihleri

Çalışan Sayısı	Çalışanların Otomatik Katılım Kapsamına Dâhil Edileceği Tarih
1.000 ve üzeri	01.01.2017
250 - 999 arası	01.04.2017
100 - 249 arası	01.07.2017
50 - 99 arası	01.01.2018
10 - 49 arası	01.07.2018
5 - 9 arası	01.01.2019

Kaynak: Çalışanların İşverenleri Aracılığıyla Otomatik Olarak Emeklilik Planına Dâhil Edilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik md. 6/2- (a), (b), (c), (d), (e).

BETYSK, md. Ek 2/2'ye göre; zorunlu BES'e katılımcıların ödeyeceği katkı payı tutarı sosyal güvenlik priminin hesaplanmasına esas ücretin % 3'dür. % 3'lük oran çalışanın ücretinden hesaplanarak sisteme aktarılmaktadır. Çalışan işvereninden katkı payı tutarının % 3'den daha fazla ödenmesini talep edebilir. Gönüllü sistemde olduğu gibi zorunlu sistemde de katılımcılara % 25 oranında

devlet katkısı ödenmektedir. Zorunlu sisteme talebi arttırmak (ya da katılımcıların sistemde kalmalarını teşvik etmek) üzere yasa koyucu ayrıca; 2 aylık cayma süresinde sistemden ayrılmayanlara 1.000 ₺ tutarında ek devlet katkısı (Giriş Bonusu) ve emeklilik halinde ise, tasarruf edilen birikimlerle en az on yıllık anüite (yıllık gelir sigortası) satın alanlara toplam birikimlerinin % 5'i kadar ek devlet katkısı (yani Emeklilik Bonusu) ödeneceğine hükmetmiştir (BETYSK, md. Ek 2/5). Her ne kadar zorunlu sisteme katkı payları çalışanın ücretinden kesilerek ödeneceği yasalarmış olsa da, işverenlerin zorunlu sisteme gönüllü ek katkı payı ödemesine izin verilmiştir. Zorunlu sistemden emekli olma ya da ayrılma BETYSK'nin genel hükümlerine tabidir.

C- Bireysel Emeklilik Sisteminden Hak Edilen Tutarlara Tanınan Vergi İstisnası

Sistemden emekli olanlara tanınan seçeneklerden biri, yıllık gelir sigortası (anüite) satın alma hakkıdır. Tek primli yıllık gelir sigortasında prim bir kez toplu olarak ödenmektedir. Bu sigorta türünde kullanılan tek prim kavramı; BES'den hak edilen tutarların bir defada sigorta şirketine aktarılmasından başka bir şey değildir (Acuner, 2017a: 281). Satın alınan yıllık gelir sigortası ile emeklilere, hemen ya da belirli bir süre sonra başlayan, sigortanın süresine bağlı olarak (ömür boyu yahut bir süreliğine) emekli aylığı ödenir (Erol ve Yıldırım, 2004: 383). Emekli aylığı; aylık, üç aylık, altı aylık ya da yıllık olarak ödenebilir (Erol ve Yıldırım, 2004: 383).

Günümüzde, GVK mülga md. 22'ye göre tek primli yıllık gelir sigortasından hak edilen ödeneklere tanınan sınırsız vergi istisnası (Bkz: İTO, 2006: 218) uygulamasına son verilmiştir. Mülga hüküm; en az 10 yıl ve ömür boyu sigorta uygulamaları ile daraltılmıştır. Yeni düzenleme ile en az 10 yıl süreli yıllık gelir sigorta poliçesi akdedilmesi halinde sigortalının, 10 yıl boyunca birikimlerinin işletilmesinden elde edeceği yatırım gelirleri gelir vergisinden müstesnadır (GVK, md. 22/1). Tek primli yıllık gelir sigortası satın alanlardan, ölüm, maluliyet ve tasfiye gibi zorunlu nedenler dışında erken ayrılanların hak ettikleri iratlar üzerinden tevkifat yapılması gerekecektir. Ayrıca mezkûr maddeye eklenen ikinci fıkra ile BES'den ayrılarak hak ettikleri ödenekler ile en az 10 yıl süreli yıllık gelir sigorta poliçesi akdedilmesi halinde katılımcının prim olarak yatırdığı kısma tekabül eden ödemelerin içerdiği irat tutarları gelir vergisinden müstesna kabul edilmiştir (GVK, md. 22/Ek 2). Genel hükümlere göre BES'ten emekli olanlara yapılan ödemeler içerisinde yer alan yatırım gelirlerinin GVK md. 96/1-16-(c) hükmüne göre % 5 oranında tevkifata tabi tutulması gerekirken, 10 yıl ve üzeri veya ömür boyu olan tek primli yıllık gelir sigortalarına yatırım yapılması durumunda % 5 oranında yapılacak tevkifattan vazgeçilecektir (Acuner, 2017a: 282).

Ancak bu istisnadan yararlanan katılımcıların; vefat, maluliyet veya tasfiye gibi nedenler dışında, on yıllık süre sona ermeden, sigorta şirketine aktardıkları tasarruflarını toplu çekerek ayrılmaları halinde, mezkûr fıkraya göre istisna edilen tutar üzerinden, GVK md. 94/1-16-(b) alt bendine göre % 10 oranında tevkifat yapılacaktır. Görüldüğü üzere; bu uygulamayla cezalı bir tarhiyat öngörülmüştür (Acuner, 2017a: 282). Yani emekli olduğu dönemde yatırım gelirlerinin % 5 oranında kesintiye tabi tutulması hükmedilmişken, istisnadan yararlanıp daha sonra cayanlara ek % 5 oranında cezalı tarhiyatın uygulanacağına hükmedilmiştir (Acuner, 2017a: 282).

II- TÜRK BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ: AMPİRİK BULGULAR

A- Tanımsal İstatistik Analiz Sonuçları

Kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak düşünülen BES'in, her geçen gün büyüyen, gelişen ve genişleyen boyutuyla, ekonomik hayattaki önemi artmaya devam etmektedir. Özellikle 2012 yılında öngörülen yasal değişikliklerin sistemi desteklemesi amaçlanmıştır. Kaldı ki; Türk BES'de 2003'den 2012 yılına kadar geçen 10 yıllık dönemin sonunda 3.128.130 olan toplam katılımcı sayısı 2016 yılı sonunda iki kattan daha fazla artarak 6.625.759 kişiye ulaşmıştır (Bk. Ek-1). Benzer şekilde katılımcıların fon tutarlarının toplamı 2012 yılında yaklaşık olarak 20,3 milyar Türk Lirası (₺) iken (Diliçikik, 2012: 86) bugün bu rakam 2,6 kattan daha fazla artarak 53,4 milyar ₺'ye ulaşmıştır (Bk. Ek-1). Bugün itibariyle (2013 - 2016 dönemi içinde) devlet tarafından sisteme aktarılan devlet katkı tutarlarının toplamı 7,4 milyar ₺'yi aşmıştır. Görüldüğü üzere BES, her geçen gün ülke ekonomisi için değer kazanan bir müessese olma yolunda emin adımlarla ilerlemektedir (Bk. Ek-1).

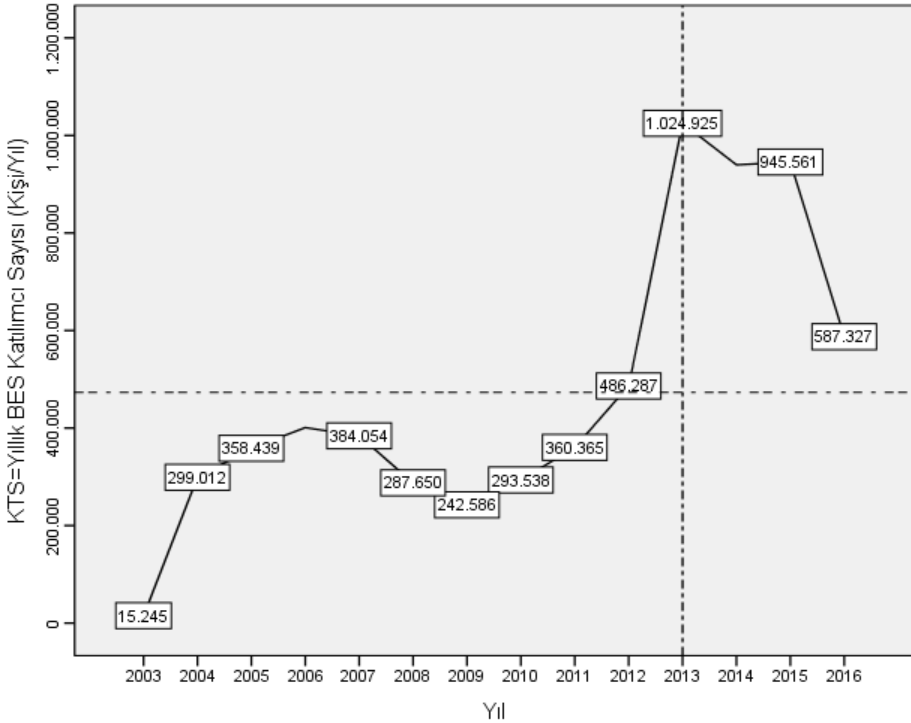
Türk BES 2012 yılı sonrasında ciddi bir ivme yakalayarak katılımcı sayısı ve biriken toplam fon tutarıyla önemli mesafeler kat etmiştir. Buna karşın istenen düzeye ulaşmadığını söylemek mümkündür. Çünkü devlet otoritesi tasarruf düzeyini yeterli bulmadığı için günümüzde zorunlu BES uygulamasını başlatan yasal düzenlemelere yönelmiştir.

BES'de en önemli değişiklik 6327 sayılı Kanunla Haziran 2012'de yapılmış ve değişikliğin yürürlüğü 1 Ocak 2013 tarihine bırakılmıştır. Bu değişiklik sistemi olumlu yönde etkilemiştir. Yıllar itibariyle 2003 - 2016 döneminde BES'e katılan katılımcı sayıları Şekil 1'de verilmiştir. 2003 yılı sonunda 15.254 kişi olan yıllık katılımcı sayısı 2012 yılı sonunda ancak 486.287 kişiye ulaşmıştır. Bu dönemde katılımcı sayılarında bazı yükselişler gözlemlense de bu yıllarda sisteme katılan katılımcı sayılarının tamamı genel ortalamanın altında kalmıştır (Bk. Şekil-1). Bu durumun en önemli sebebinin, o dönemde sistemde yaşanan vergi eşitsizliğinin olduğu söylenebilir.

Şekil 1’de de görüldüğü üzere 2012 yılında yaşanan yasal değişiklik ardından, katılımcı sayısı yıllık genel ortalama üzerinde seyretmiştir. 2013 - 2016 yılları devlet katkı döneminde en önemli sıçrayış yasal düzenlemenin hemen ardından 2013 yılında yaşanmıştır. 2012 yılında BES’e katılan yıllık katılımcı sayısı 486.267 kişi iken 2013 yılında sisteme katılan kişi sayısı en yüksek değer olan 1.024.925 kişiye ulaşmıştır.

Özellikle 2007 ile 2011 yılları arasında katılımcıların vergilemede adalet ve eşitlik ile mükerrer vergilendirmeye ilişkin yaşadığı uyuşmazlıkları yargıya taşınması bu etkinin esas sebeplerinden biri olarak gösterilebilir. Yargı organlarının katılımcı lehine kararlar almasına kadar sistemde yaşanan dalgalanma devam etmiştir. 2013 yılı itibariyle yürürlüğe giren yasal düzenlemenin hemen ardından (diğer bir ifadeyle vergi indiriminin yerine devlet katkı modelinin uygulanmaya başlanmasıyla) sistem ilk kez ortalama katılımcı sayısının ve ortalama ödenen katkı payının üzerinde bir gelişme göstermiştir. Bu durum, etkin olmayan vergi teşvik modeline göre devlet katkı modelinin yarattığı etkinin açık bir göstergesidir. 2015’den 2016 yılı sonuna doğru bir önceki yıla göre sisteme katılanların sayısında yaşanan azalışın zorunlu bireysel emeklilik sisteminin etkisinden kaynaklandığı söylenebilir. Zaten sisteme zorunlu katılacakların gönüllü sistemi tercih etmemeleri azalışın önemli nedenlerinden biri olarak belirtilebilir (Bk. Şekil-1).

Şekil 1. Yıllar İtibariyle Bireysel Emeklilik Sistemine Katılan Katılımcı Sayıları

Diğer taraftan Tablo 2 incelendiğinde 10 yıllık vergi teşvik döneminde (2003 - 2012) BES'e yıllık ortalama olarak katılan kişi sayısı 312.813 kişi iken, sisteme katılan ortalama katılımcı sayısı 4 yıllık katkı payı döneminde (2013 - 2016) 2,7 kattan daha fazla artarak 874.408 kişi olarak gerçekleşmiştir (Bk. Tablo-2).

Tablo 2. BES Katılımcı Sayısı ve Katkı Payı Tutarları Tanımsal İstatistikleri

Simge ve Açıklama	Dönem	n	Ortalama	Standart Sapma	Değişim Katsayısı
KTS = Yıllık BES Katılımcı Sayısı (Kişi/Yıl)	0=Vergi Teşvik Dönemi	10	312.813	125.590	40,15
	1=Devlet Katkı Dönemi	4	874.408	195.288	22,33
	Toplam	14	473.269	298.390	63,05
KPT = BES Katkı Payı Tutarları (₺/Yıl)	0=Vergi Teşvik Dönemi	10	1.617.775.775,50	1.156.123.072,54	71,46
	1=Devlet Katkı Dönemi	4	7.043.407.205,50	1.303.433.814,22	18,51
	Toplam	14	3.167.956.184,07	2.790.553.841,13	88,10

BES katılımcı istatistiklerinden iki döneme ilişkin (0 = vergi teşvik dönemi, 1 = devlet katkı dönemi) standart sapmalar incelendiğinde; devlet katkı payı döneminde katılımcı sayılarının vergi teşvik dönemi ortalama katılımcı sayısından daha fazla bir değişkenlik (dalgalanma) gösterdiği görülmektedir. Diğer bir anlatımla vergi teşvik döneminde yıllık katılımcı sayıları ortalama katılımcı sayısından (312.813) 125.590 kişilik ortalama bir sapma göstermişken devlet katkı payı döneminde (2013 - 2016) yıllık katılımcı sayıları dönem ortalama katılımcı sayısından (874.408) 195.288 kişilik ortalama bir sapma göstermiştir. Burada iki döneme ait ortalamalar eşit olmadığından, ilgili dönemlerin verilerinin homojenliğinin karşılaştırmasında standart sapma uygun bir değişkenlik ölçüsü olarak kullanılamaz. Bu durumda değişim katsayısından yararlanılmaktadır. İki döneme ilişkin değişim katsayıları sırasıyla (40,15 ve 22,33) incelendiğinde katkı payı dönemindeki katılımcı sayılarının daha türdeş (homojen veya düzenli) (22,33) bir dağılım sergilediği anlaşılmaktadır (Bk. Tablo-2). Diğer bir anlatımla vergi indirim yönteminin uygulandığı döneme göre devlet katkı modelinin uygulandığı dönemde katılımcıların daha kararlı oldukları ve daha düzenli prim ödedikleri söylenebilir. Bu durum BES'in benimsenmeye başladığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

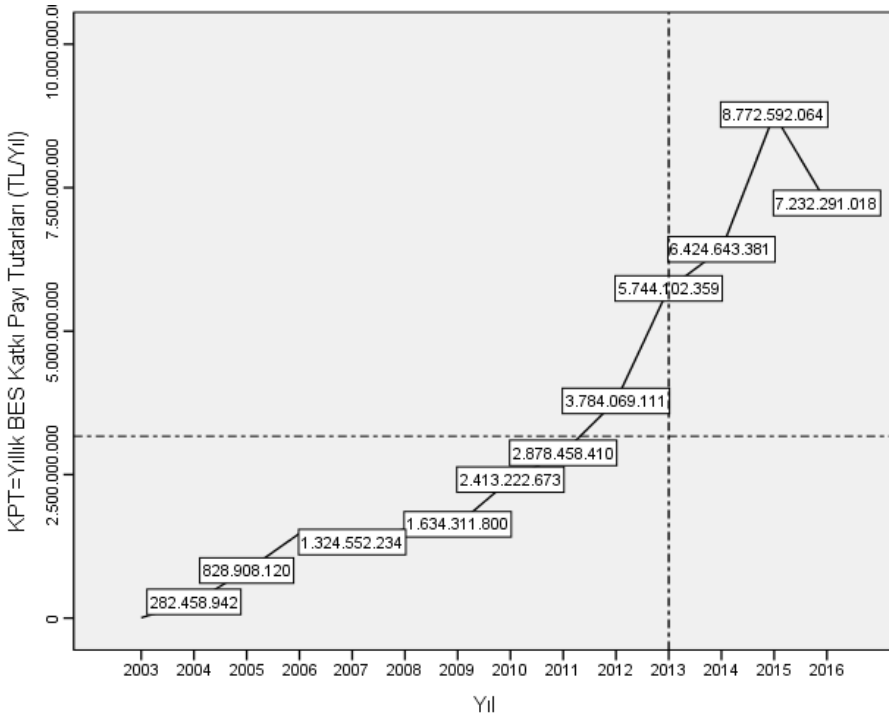
Tablo 2 incelendiğinde vergi teşviki döneminde (2003 - 2012) sisteme yatan yıllık katkı payı tutarları 282.458.942 ₺ ile 3.784.069.111 ₺ arasında bir değişim göstermiştir (Bk. Ek-1). Devlet katkı payı döneminde (2013 - 2016) ise

yıllık katkı payı tutarları 5.744.102.359 ₺ ile 8.772.592.064 ₺ arasında bir değişim sergilemiştir.

Ayrıca 2003-2016 döneminde her yıl sisteme ortalama 3.167.956.184,07 ₺ katkı payı aktarılmıştır. Vergi teşviki döneminde (2003 - 2012) bu değer 1.617.775.775,50 ₺ ile ortalamanın altında kalmış, devlet katkı payı döneminde (2013 - 2016) 7.043.407.205,50 ₺ ile ortalama üzerinde seyretmiştir. Sırasıyla iki döneme ait değişim katsayıları (71,46 ve 18,51) incelendiğinde, devlet katkı payı döneminde BES'e aktarılan katkı payı tutarlarının vergi teşvik dönemine göre daha düzenli olduğu söylenebilir. Diğer bir ifadeyle devlet katkı payı döneminde katılımcılar daha istikrarlı şekilde katkı payı ödemelerini gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır. Tüm bu istatistikler, devlet katkı döneminde BES'de olumlu gelişmelerinin (Bk. Tablo-2) ayrıca hukuki değişikliklerle (başka bir deyişle değişen modelle) BES'e pozitif katkılar sağladığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir (Bk. Ek-1, Tablo-2 ve Şekil-2).

Şekil 2'deki BES'e yatan toplam katkı payı tutarları birikimli olarak verilmiştir. Şekil 2 incelendiğinde sisteme katılan kişi sayısına paralel bir eğilim görülmektedir. BES birikimli katkı payı tutarları, 2012 yılı hariç, vergi teşvik döneminde ortalama katılımcı katkı payı tutarının (3.167.956.184,07) altında bir performans göstermişken, devlet katkı payı döneminde ortalamanın üstünde bir performans sergilenmiştir (Bk. Tablo-2 ve Şekil-2).

Şekil 2. Yıllara Göre Bireysel Emeklilik Sistemine Aktarılan Toplam Katkı Tutarları

B- Tek-Yönlü Varyans (One-Way ANOVA) Analizinin Sonuçları

Bu bölümde BES'e aktarılan yıllık ortalama katkı payı tutarları (KPT) ile yıllık ortalama katılımcı sayılarının (KTS) iki dönem itibariyle anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği ANOVA ile analiz edilmiştir. Diğer bir ifade ile devlet katkı payı modelinin sisteme anlamlı (önemli) katkılar sağlayıp sağlayamadığı tek yönlü varyans (ANOVA) analizi ile saptanmıştır.

Tablo 3. ANOVA Analizlerinin Sonuçları

Değişken	Değişimin Kaynağı	Kareler Toplamı	<i>sd</i>	Kareler Ortalaması	<i>F</i>	<i>Anl.</i>
Yıllık BES Katılımcı Sayısı (KTS)	Gruplar arası	901.108.861.809	1	901.108.861.809	42,18	0,000
	Grup içi	256.365.808.887	12	21.363.817.407		
	Toplam	1.157.474.670.696	13			
Yıllık BES Katkı Payı Tutarları (KPT)	Gruplar arası	84.107.075.469.153.850.000	1	84.107.075.469.153.850.000	58,93	0,000
	Grup içi	17.126.404.153.860.444.000	12	1.427.200.346.155.036.930		
	Toplam	101.233.479.623.014.290.000	13			

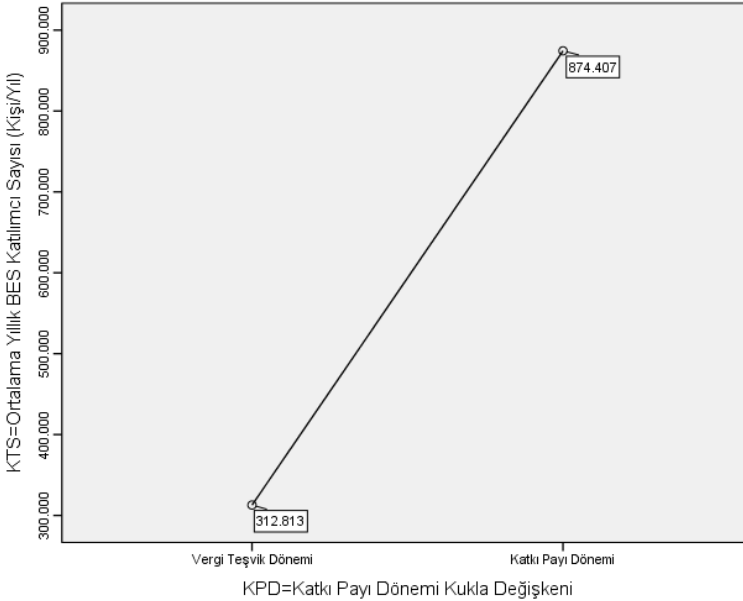
Not: Her iki değişken için Levene sabit varyans testi sağlanmış olup testlere ilişkin *F* istatistiklerine ait *p*-değerleri sırasıyla 0,374 (KTS) ve 0,799 (KPT) olarak elde edilmiştir.

ANOVA analizi ile elde edilen sonuçlar sırasıyla Tablo 3, Şekil 3 ve Şekil 4'te verilmiştir. Vergi teşvik dönemi ile devlet katkı payı döneminde BES'e katılan ortalama kişi sayıları Şekil 3'te görülmektedir. Şekil 3 incelendiğinde vergi teşviki döneminde her yıl sisteme 312.813 kişi, devlet katkı payı döneminde ise her yıl ortalama olarak 874.407 kişi katıldığı anlaşılmaktadır. Bu iki ortalama arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı ANOVA analizi ile saptanmış ve sonuçlar Tablo 3'te sunulmuştur. Tablo 3 incelendiğinde bu iki ortalama arasındaki farkın % 1 anlamlılık düzeyinde oldukça anlamlı olduğu anlaşılmaktadır ($F = 42,18$, p -değeri = 0,000). Fakat bilindiği gibi grup örneklem hacimleri çok küçük olduğunda parametrik testlere güvenilmez. Çünkü parametrik testler normal dağılım varsayımında bulunur ve yine bilindiği üzere normal dağılımın şeklini ve konumunu belirleyen iki parametre söz konusudur. Bunlar dağılımın (değişkenin) ortalaması ve standart sapmasıdır. Kolayca anlaşılacağı üzere örneklem hacmi küçük olduğunda aritmetik ortalama yeterli bir merkezi eğilim ve standart sapma da uygun bir değişkenlik ölçüsü olarak benimsenemez. Bu durumda parametrik testler yerine parametrik olmayan alternatiflerinin kullanılması daha uygun olur. Yapılan simülasyon çalışmaları grup örneklem hacimleri eşit olması durumunda *F*-testi varsayımlardan sapmalara karşı oldukça güçlü (robust) bir testtir. Fakat grup örneklem hacimleri dengesiz olması durumunda testin gücü azalmaktadır. Burada grup örnekleme hacimleri eşit olmadığından *F*-testi ile birlikte parametrik robust (Brown-Forsythe) testler ve parametrik olmayan alternatif testlerin (Mann-Whitney-U Testi) birlikte rapor edilmesi daha sağlıklı bir yaklaşım olacaktır. *F*-testine (veya bağımsız iki-örneklem *t*-testine) alternatif olarak sunulan bu testlere ilişkin sonuçlar Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Parametrik Olmayan Bağımsız İki-Örneklem (Mann-Whitney-U) Testi ile Parametrik Robust Brown-Forsythe Testi Sonuçları

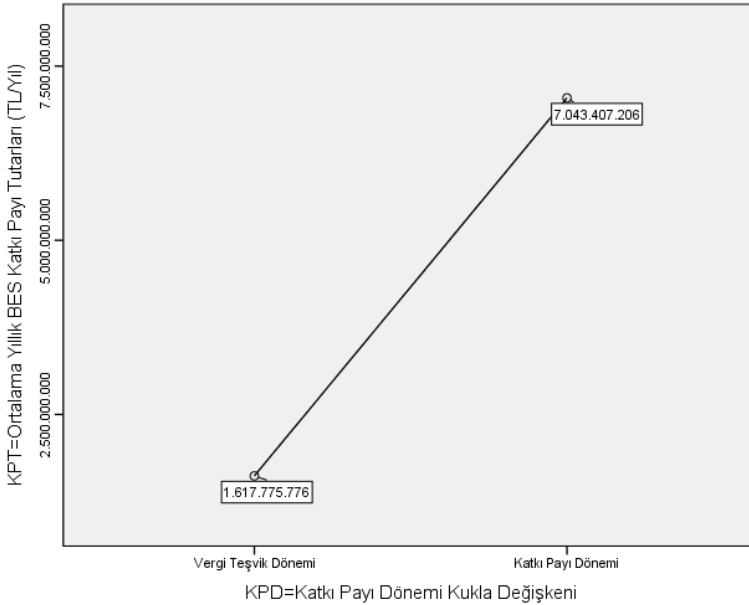
Bağımlı Değişken	Mann-Whitney-U	Wilcoxon-W	Test İstatistiği (Z)	Kesin p-değeri
KTS = Yıllık BES Katılımcı Sayısı	0,000	55,0	-2,83	0,002
KPT = Yıllık BES Katkı Payı Tutarları	0,000	55,0	-2,83	0,002
Bağımlı Değişken	Brown-Forsythe F-İstatistiği	sd1	sd2	p-değeri
KTS = Yıllık BES Katılımcı Sayısı	28,384	1	4,038	0,006
KPT = Yıllık BES Katkı Payı Tutarları	52,718	1	5,020	0,001

Tablo 4 incelendiğinde testlere ilişkin rapor edilen p-istatistikleri 0,001 ile 0,006 arasında değişmektedir. Bu istatistikler F-istatistiğine ilişkin rapor edilen p-değerinden (0,000) daha büyük olsa da % 1 anlamlılık düzeyinde sıfır hipotezi yine de reddedilmektedir. Yani % 1 hatayla devlet katkı payı ve vergi teşvik dönemleri BES katılımcı sayısı ortalamaları ile katkı payı tutarları ortalamaları arasındaki farkların tesadüflere atfedilemeyecek kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bir diğer anlatımla Tablo 2’de rapor edilen devlet katkı payı dönemi yıllık BES katılımcı sayısı ve yıllık katılımcı katkı payı tutarları ortalamalarının vergi teşvik dönemi ortalamalarından daha yüksek olduğu, aradaki farkların % 1 anlamlılık (hata) düzeyinde önemli olduğu söylenebilir. Tüm bu sonuçlar devlet katkı payı döneminde uygulanan devlet teşvikinin (devlet katkı payı modelinin) BES’e olumlu katkılar sağladığını göstermektedir.

Şekil 3. Dönemlere Göre Bireysel Emeklilik Sistemine Katılan Ortalama Kişi Sayısı

Şekil 4'e bakıldığında katılımcıların; vergi teşviki döneminde her yıl sisteme 1.617.775.776 ₺ katkı payı aktardığı görülürken devlet katkı payı döneminde ise her yıl ortalama olarak 7.043.407.206 ₺ katkı payını aktardıkları görülmektedir. Bu iki ortalama arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı önce ANOVA analizi ile saptanmış ve sonuçlar Tablo 3'de sunulmuştur. Tablo 3 incelendiğinde bu iki ortalama arasındaki farkın % 1 anlamlılık düzeyinde oldukça anlamlı olduğu anlaşılmaktadır ($F = 58,93$, p -değeri = 0,000). Daha sonra ANOVA analizinin sonuçlarından emin olmak için parametrik olmayan Mann-Whitney-U testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 4'te verilmiştir. Bu testin sonuçları ANOVA analizinin sonuçları ile örtüşmektedir.

Şekil 4. Dönelmlere Göre BES'e Aktarılan Ortalama Katkı Payı Tutarları

Sonuç olarak 2003 - 2016 dönemi için BES değerlendirildiğinde 2013 - 2016 döneminde uygulanan devlet katkı paylarının, 2003 - 2012 döneminde uygulanan vergi teşvik döneminden daha olumlu bir performans gösterdiği görülmüştür. Diğer bir anlatımla devlet katkı payı dönemi BES'e olumlu katkılar sağlayarak hem katılımcı sayısında hem de katkı payı tutarlarında çok önemli artışlar sağlanarak katılım düzeyi yükseltilmiştir.

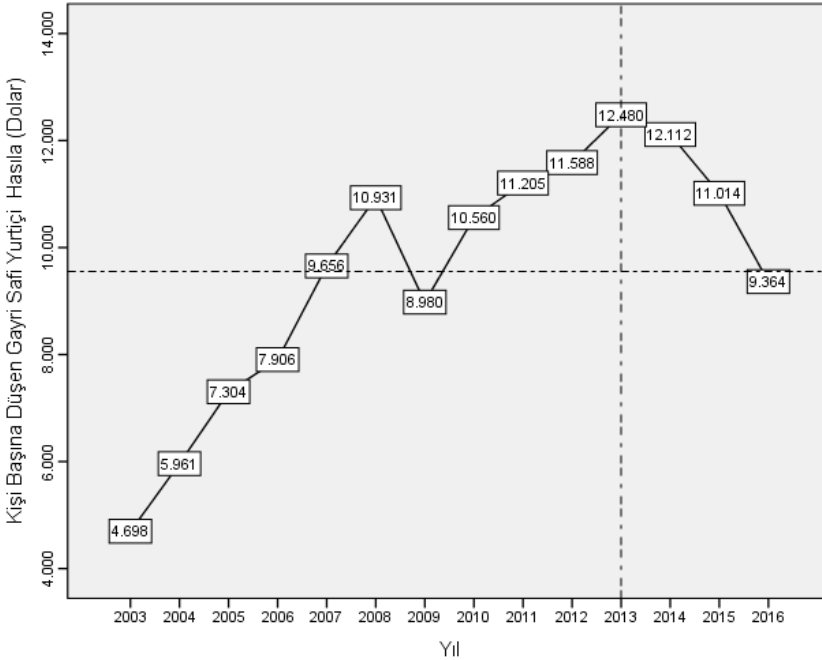
C- Doğrusal Regresyon Analizinin Sonuçları

Bu bölümde BES katılımcı sayısı (KTS) ile yıllık eğilim (TREND), devlet katkı payı dönemi kukla değişkeni (KPD = devlet katkı payı tutarı) ve kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hâsıla (KBG, Dolar) arasındaki ilişki En Küçük Kareler Regresyon tekniği ile araştırılmıştır. Burada yıllık BES katılımcı sayısı ile kişi başına düşen gelir (KBG) arasında anlamlı pozitif yönlü bir ilişki beklenmiştir.

Kişi başına düşen gelir verileri Ek-1’de ve bu verilerin zaman yolu grafiği Şekil 5’de verilmiştir.

Şekil 5 incelendiğinde 2009 ve 2016 yılları hariç diğer yıllar itibariyle KBG düzeylerinde sürekli artışların olduğu görülmektedir. Bununla birlikte devlet katkı payı döneminde KBG düzeyinde çok büyük düşüşler olmamakla birlikte sürekli bir azalış eğilimi gözlenmektedir. KBG değişkeni ile KTS bağımlı değişkeni arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki beklenebileceği görülmektedir. Regresyon analizi ile elde edilen sonuçlar Tablo 5’te verilmiştir.

Şekil 5. Kişi Başına Düşen Gayri Safi Milli Gelir Düzeyleri (Dolar)

Tablo 5 incelendiğinde tanımsal istatistik ve ANOVA analizi ile elde edilen sonuçlarla tutarlılık gösteren sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Regresyon analizi sonuçlarında TREND bağımsız değişkeninin anlamsız çıkması; birikimli zaman serisi yerine BES yıllık katılımcı sayılarının (birinci farklar serisinin) kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda yıl değişkeninin bağımlı değişkeni açıklamada anlamsız (önemsiz, kısmi regresyon katsayısının sıfırdan farklı bir değişken) olduğu sonucuna varılmıştır.

Bağımsız diğer iki değişkenin (KPD ve KBG) ise BES yıllık katılımcı sayılarını açıklamada önemli değişkenler olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir ifade ile diğer açıklayıcı değişkenlerin etkisi sabit tutulduktan sonra vergi teşviki dönemine (2003 - 2012) kıyasla devlet katkı payı döneminde (2013 - 2016) BES’e her yıl ortalama olarak 616.577 daha fazla kişi katıldığı ve farkların % 95 olasılıkla 371.466 kişi ile 861.687 kişi arasında değişebileceği söylenebilir. Diğer taraftan kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hâsıla (KBG) ile yıllık BES katılımcı sayıları

(KTS) arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Diğer değişkenlerin etkisi sabit tutulduktan sonra kişi başına düşen gelir (KBG) 1 dolar arttığında BES'e katılanların sayısı (KTS) ortalama olarak 77 kişi artmaktadır ve bu artışların % 95 olasılıkla 27 kişi ile 127 kişi arasında gerçekleşmesi beklenir.

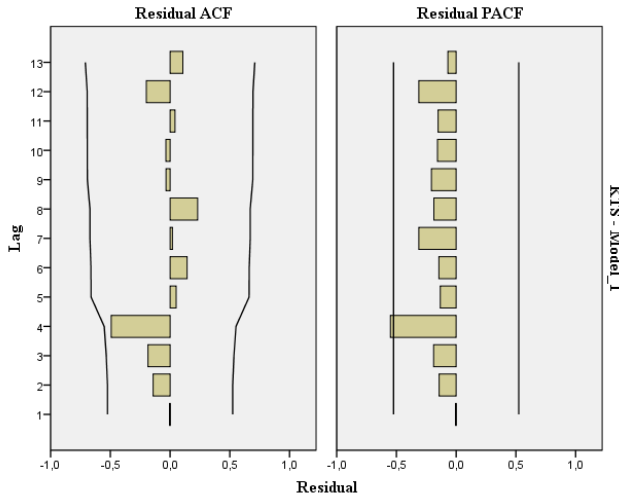
Tablo 5. Yıllık BES Katılımcı Sayısı Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişken	Standartlaştırılmamış Regresyon Katsayıları		Standart Katsayılar	<i>t</i>	Anl.	% 95 Güven Aralığı	
	B	Std. Hata	Beta			Alt Sınır	Üst Sınır
Sabit	-183.797	141.672		-1,3	0,224	-499.461	131.867
<i>TREND</i>	-33.816	18.007	-0,47	-1,9	0,090	-73.937	6.306
<i>KPD</i>	616.577	110.007	0,97	5,6	0,000	371.466	861.687
<i>KBG</i>	77	23	0,60	3,4	0,007	27	127

Bağımlı Değişken: KTS = Yıllık BES Katılımcı Sayısı,

Durbin-Watson-d = 1,781; R = 0,951; Düzeltilmiş R-Kare = 0,876; F = 31,54 (p-değeri = 0,000)

Şekil 6. Regresyon Tahmin Hatalarının Otokorelasyon (ACF) ve Kısmi Otokorelasyon Katsayılarının (PACF) Grafikleri

Şekil 6'da regresyon analizi sonuçlarının uygunluğu ile ilgili grafiklere yer verilmiştir. Bu grafiklerde regresyon analizinin hatalarına ait otokorelasyon ve kısmi otokorelasyon grafikleri görülmektedir. Uygun bir regresyon modelinde ilk üç dereceye ait otokorelasyon ve kısmi otokorelasyon katsayılarının anlamsız çıkması gerekmektedir (Albayrak, 2014: 8; SPSS Inc, 1999: 66; Orhunbilge, 1999: 120). Grafikler incelendiğinde ilk 13 dereceye ait katsayıların anlamsız (kontrol altında) olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar elde edilen regresyon analizi sonuçlarının ve modelin uygun olduğunun bir göstergesidir.

SONUÇ

Türk BES (2003 - 2012 yılları = vergi teşvik dönemi ve 2013 - 2016 yılları = devlet katkı payı dönemi gibi) iki farklı döneme ayrılarak katılımcı sayıları ve katkı paylarında yaşanan değişimler analiz edilmiştir. Sisteme yönelik tanımsal istatistik analiz sonuçlarına göre; BES'e aktarılan katkı payı tutarlarının vergi teşvik dönemine göre çok daha düzenli olduğu anlaşılmaktadır. Analiz sonuçları katkı payı döneminde BES'de çok olumlu gelişmelerinin sağlandığını göstermektedir. Bu durum, etkin olmayan vergi teşvik modeline göre devlet katkı modelinin etkinliğinin açık bir göstergesidir. Bu durumun en önemli sebebinin o dönemde sistemde vergilemeye ilişkin yaşanan sorunlar olduğunu söylenebilir. Tek yönlü varyans (ANOVA) analizi sonuçlarına göre vergi teşvik dönemi ile devlet katkı payı döneminde sisteme katılan ortalama katılımcı sayıları arasındaki fark % 1 anlamlılık düzeyinde oldukça anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. Kişi başına düşen gayrisafi milli gelir düzeyleri (2003 - 2016) modele eklenerek katılımcı sayıları ile karşılaştırıldığında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki beklenebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Regresyon analizinin sonuçları tanımsal istatistik ve ANOVA analizi ile elde edilen sonuçlarla tutarlılık göstermektedir. Sonuç olarak 2003 - 2016 dönemi için Türk BES değerlendirildiğinde 2013 - 2016 döneminde uygulanan devlet katkı payı modelinin, 2003 - 2012 döneminde uygulanan vergi teşvik döneminden daha olumlu bir performans gösterdiği görülmüştür. Diğer bir anlatımla devlet katkı payı modeli BES'e olumlu katkılar sağlamış hem katılımcı sayısında hem de katkı payı tutarlarında çok önemli artışlar sağlanarak katılım düzeyi yükseltilmiştir. Bununla birlikte analiz sonuçları göstermektedir ki; uygulama sürecinde yürürlüğe giren hukuki düzenlemelerin BES'in benimsenmesine, katılımcıların sisteme sadakatının artmasına yani sistemden caymaların azalmasına neden olduğu söylenebilir.

Kaynakça

14.01.2010 Tarihli İstanbul 11'inci Vergi Mahkemesi, E.S. 2010 / 1013. K.S. 2010 / 2825.

24.01.2011 Tarihli Danıştay 4. Dava Dairesi Kararı, E.S. 2009 / 8882. K.S. 2011 / 269.

30.01.2009 Tarihli İstanbul 3'üncü Vergi Mahkemesi, E.S.2007 / 782. K.S. 2009 / 398.

49 Seri No'lu Veraset ve İntikal Vergisi Genel Tebliği, R.G. 29.12.2017 / 30285-M.

Acuner, S. (2017a). Türk Hukukunda Bireysel Emeklilik Sisteminin Vergilendirilmesi. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Ana Bilim Dalı.

Acuner, S. (2017b). Türk Hukukunda Bireysel Emeklilik Sistemi ve Vergilendirilmesi. (İstanbul: On iki Levha Yayıncılık).

Acuner, S. (2017c). Bankacılık Hukuku. (Trabzon: Celepler Basın Yayımları Dağıtım).

- Albayrak, A. S. (2014). Otokorelasyon Durumunda En Küçük Kareler Tekniğinin Alternatifi Otoresyon Teknikleri ve Bir Uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Cilt 18. Sayı 1. 1 - 20.
- Arslan, A. (2011). Bireysel Emeklilik Sisteminde Vergisel Avantajın Finansal Sonuçları (Son Danıştay Kararını Da Dikkate Alan Bir Değerlendirme). *Vergi Sorunları Dergisi*. Sayı 274. 1 - 11.
- Aydın, E. ve Ersin, K. (2014). Bireysel Emeklilik Sisteminin Vergi Uygulamaları Bakımından Değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*. Cilt XXXVI. Sayı II. 93 - 114.
- Bahtiyar, M. (2014). Ticaret Hukuku. (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları). Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu, K.T. 28.03.2001 / 4632. R.G. 07.04.2001 /24366.
- Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, K.T. 13.06.2012 / 6327. R.G. 29.06.2012 / 28338.
- Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, K.T.10.8.2016 / 6740. R.G. 25.08.2016 / 29812.
- Budak, A. ve Serkan, S. (2011). Bireysel Emeklilik Sisteminde Haksız Vergileme. *Vergi Dünyası Dergisi*. Sayı 362. 70 - 77.
- Çalışanların İşverenleri Aracılığıyla Otomatik Olarak Emeklilik Planına Dâhil Edilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. R.G. 02.01.2017 / 29936.
- Çelenay, İ. (2011). Bireysel Emeklilik Sisteminde Vergilendirme ve Sorunlar. *Vergi Sorunları Dergisi*. Sayı 272. 1 - 11.
- Dakin, M. (2011). Bireysel Emeklilik Katkı Paylarının Geri Ödemesinde Acı Son. *Vergi Dünyası Dergisi*. Sayı 354. 58 - 63.
- Damga Vergisi Kanunu, K.T. 01.07.1964 / 488, R.G. 11.07.1964 / 11751.
- Demirci, A. (2003). Bireysel Emeklilik Sisteminde ve Özel Şahıs Sigortaları ile Emekli ve Yardım Sandıklarından Sağlanan Gelirlerin Vergilendirilmesi. *Vergi Dünyası Dergisi*. Sayı 259. 10 - 20.
- Diliçiklik, A. (2012). Bireysel Emeklilik Sisteminde Yeni Düzenlemeler. *Vergi Dünyası Dergisi*. Sayı 374. 85 - 93.
- Emeklilik Gözetim Merkezi (2017). İstatistikî Veriler. http://web2.egm.org.tr/webegm2/chart/besgosterge/wg_sirketview_tablolu.asp?raportar1=12.02.2016&raportar2=12.02.2016&srketlist=26,52,95,24,23,25,29,36,34,37,32,42,22,45,58,33,69,82,94,100&raportip=10&yayin=W. (Erişim: 16.02.2017).
- Erol, A. (2012). 6327 Sayılı Yasa ile Gelir Vergisi Kanunu'nda Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelik Olarak Yapılan Değişiklikler. *Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi*. Sayı 106. 17 - 31.
- Erol, A. ve Yıldırım, A. E. (2004). Tüm Yönleriyle Bireysel Emeklilik Sistemi. (Ankara, Yaklaşım Yayınları).
- Erdem, T. (2011). Bireysel Emeklilik Stopajına İlişkin Önemli Bir Yargı Kararı. *Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi*. Sayı 89. 69 - 76.
- Erdem, T. (2012). Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelik Yeni Destek Modeli. *Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi*. Sayı 105. 207 - 224.
- Esen, M. (2011). Danıştay Kararı Sonrasında Bireysel Emeklilik Sisteminde Ayrılanlara Yapılan Ödemelerin Anaparaya İsbet Eden Kısmı Üzerinden Yapılacak Vergi Kesintisi. *Vergi Dünyası Dergisi*. Sayı 363. 99 - 104.

- Gelir Vergisi Kanunu, K.T. 31.12.1960 / 193. R.G. 06.01.1961 / 10700.
- Gider Vergileri Kanunu, K.T. 13.07.1956 / 6082. R.G. 23.07.1956 / 9362.
- İzgi, B. B. (2004). Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Dünyadaki Gelişimi, Tasarruflar Üzerine Etkileri ve Türkiye’de Durum. Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı.İstanbul Ticaret Odası (İTO). (2006). Sosyal Güvenlikte Yeni Yaklaşım: Bireysel Emeklilik Sistemi. (İstanbul, İTO Yayınları).
- Katma Değer Vergisi Kanunu, K.T. 25.10.1984 / 3065. R.G. 02.11.1984 / 18563.
- Kurumlar Vergisi Kanunu, K.T. 13.06.2006 / 5520. R.G. 21.06.2006 / 26205.
- Orhunbilge, N. (1999). Zaman Serileri Analizi Tahmin ve Fiyat İndeksleri. (İstanbul: Avcıol Basım Yayım).
- Oruç, Y. (2013). Yapılan Yeni Düzenlemelerle Birlikte, Bireysel Emeklilik Sisteminde Katılımcılar Arasında Eşitlik Sağlandı mı?, *Vergi Dünyası Dergisi*. Sayı 380. 108 - 112.
- Pehlivan, O. (2017). Vergi Hukuku. (Trabzon: Celepler Basın Yayın Dağıtım).
- Saraçoğlu, F. (2004). Bireysel Emeklilik Sisteminin Sağladığı Vergi Avantajları, *Vergi Sorunları Dergisi*. Sayı 189. 157 - 162.
- Sarıaslan, M. (2014). Bireysel Emeklilik Sistemi ve Muhasebesi. (Ankara: Seçkin Yayıncılık).
- Sarılı, M. A. (2011). Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımcılar Tarafından Yapılan Ödemeler ile Bu Sistemden Ayrılanlara Yapılan Ödemelerin Vergisel Açından Değerlendirilmesi. *Vergi Sorunları Dergisi*. Sayı 272. 1 - 11.
- Sosyal Sigortalar Kanunu, K.T. 17.07.1964 / 506. R.G. 29, 30, 31.07.1964-01.08.1964 / 11766-11779.
- Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, K.T. 31.05.2006 / 5510. R.G. 16.06.2006 / 26200.
- SPSS Inc (1999). SPSS Trends 10.0, (Chicago: SPSS Inc.).
- Şen, A. (2004). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Mevcut Sorunları ve Sistemin Sağlıklı Gelişimine Yönelik Çözüm Önerileri. *Vergi Dünyası Dergisi*. Sayı 275. 96 - 104.
- Türkdoğan, A. ve Apak, Y. (2011). Bireysel Emeklilik Sisteminin Gelir Vergisi Açısından Değerlendirilmesi ve Bir Yargı Kararı. *Vergi Dünyası Dergisi*. Sayı 353. 84 - 88.
- Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişikliği Yapılması Hakkında Kanun, K.T. 18.01.2017 / 6770. RG. 27.01.2011 / 29961.
- Uğurlu, U. (2011). Bireysel Emeklilikte Stopaj Matrahına Danıştay Dur Dedi, Gözler Şimdi Maliyede. *Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi*. Sayı 90. 73 - 78.
- Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu, K.T. 08.06.1959 / 7338. R.G. 15.06.1959 / 10231.
- Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, K.T.6728 / 15.07. 2016. R.G. 09.08.2016 / 29796.

Ek-1. Yıllar İtibariyle Araştırmada Kullanılan Bireysel Emeklilik ve KB Gayri Safi Millî Gelir Verileri

Tarih	Birikimli Katılımcı Sayısı	Yıllık Katılımcı Sayısı	Emekli Olan Kişi Sayısı	Birikimli Katkı Payı Tutarı (₺)	Yıllık Ödenen Katkı Payı Tutarı	Katılımcıların Toplam Fon Tutarı (₺)	Yatırma Yönlendirilen Tutar (₺)	Birikimli Devlet Katkı Tutarı (₺)	Yıllık Ödenen Devlet Katkı Tutarı (₺)	KB Gayri Safi Millî Gelir (₺)
31.12.2003	15.245	15.245	-	5.866.764	5.866.764	-	5.692.556	-	-	4.697,60
31.12.2004	314.257	299.012	-	288.325.706	282.458.942	-	276.287.104	-	-	5.960,91
31.12.2005	672.696	358.439	-	1.117.233.826	828.908.120	-	1.078.630.423	-	-	7.304,36
31.12.2006	1.073.650	400.954	-	2.592.508.977	1.475.275.151	2.814.938.925	2.512.373.823	-	-	7.905,80
31.12.2007	1.457.704	384.054	-	3.917.061.211	1.324.552.234	4.566.383.316	3.786.517.089	-	-	9.655,89
31.12.2008	1.745.354	287.650	368	5.467.695.761	1.550.634.550	6.372.756.623	5.284.206.740	-	-	10.930,63
31.12.2009	1.987.940	242.586	1.898	7.102.007.561	1.634.311.800	9.097.436.467	6.869.992.691	-	-	8.979,76
31.12.2010	2.281.478	293.538	2.848	9.515.230.234	2.413.222.673	12.011.986.651	9.221.131.447	-	-	10.559,80
31.12.2011	2.641.843	360.365	3.838	12.393.688.644	2.878.458.410	14.329.771.986	12.028.485.722	-	-	11.205,21
31.12.2012	3.128.130	283.651	5.404	16.177.757.755	1.920.149.520	20.346.290.278	15.741.037.013	-	-	11.587,81
31.12.2013	4.153.055	1.024.925	7.577	21.921.860.114	5.744.102.359	25.145.718.418	21.455.900.238	1.151.765.932	1.151.765.932	12.480,37
31.12.2014	5.092.871	939.816	15.350	28.346.503.495	6.424.643.381	34.793.077.808	27.842.765.911	3.019.076.239	1.867.310.307	12.112,37
31.12.2015	6.038.432	945.561	27.745	37.119.095.559	8.772.592.064	42.979.056.589	36.549.379.287	5.020.000.071	2.000.923.832	11.013,60
30.12.2016	6.625.759	587.327	44.331	44.351.386.577	7.232.291.018	53.409.338.756	43.720.675.782	7.438.167.182	2.418.167.111	9.364,00
31.12.2017	6.922.615	296.856	63.877	52.539.176.257	8.187.789.680	67.681.433.293	51.774.665.816	10.141.204.873	2.703.037.691	10.807,00

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi Anonim Şirketi (t.y.), "BES Verileri", http://web2.egm.org.tr/webegm2/chart/besgosterge/wg_sirketview_tablolu.asp?raportip=10 (29 Ocak 2017). Kişi Baş (KB) Gayri Safi Millî Gelir (\$) Verileri TÜİK Ağ Sayfasından Elde Edilmiştir.